

A rajz becsülése és megbecsülése a művészet és a mesterség becsülése és megbecsülése. Ezt tudatosítja a salgótarjáni országos rajzbiennálé. Olyan időben vállalkozott e művészeti váll-

faj speciális nyilvánosságának megteremtésére, amikor várható, hogy a rajznak alakító szerepe lehet a mai képzőművészetben.

SÜMEGI GYÖRGY

Rajzhalmaz

A salgótarjáni (pár éve Mátraalmásra átköltözött) művésztelep és az 1982-ben elindított országos rajzbiennálé rajzok folyamatos teremtésére és megmutatására ad lehetőséget. Folyamatossá teszi a rajz kínálatból (részben grafikából) a helyi múzeumi gyűjtést. Elnagyolt számolással is biztonsággal föltehető: a Nógrádi Sándor Múzeum e két forrásból eddig több száz rajzzal gazdagodhatott.

Időbeli előzményekül idekiváncosnak: *Csobány Kálmán* rajz- és grafikai életműve, az ő kortársai (*Kondor Béla*, *Feledy Gyula* stb.) lapjai, s rajzművészetünk aranyfedezetéből a *Mihályfi Ernő* kollekcijával Salgótarjánba kerültek: *Barcsay*, *Czóbel*, *Derkovits*, *Egry*, *Ferenczy Béni*, *Gulácsy*, *Kernstok*, *Kmetty*, *Kondor*, *Medgyessy*, *Mednyánszky*, *Nagy István*, *Nemes Lampért József*, *Rippl-Rónai József*, *Scalay Lajos*, *Uitz Béla* stb. rajzai. Ha csak a főnti névsort és

a folyamatos rajzgyarapodásra megalkotott lehetőséget összekapcsoljuk, mindjárt nyilvánvalóvá válhat: Salgótarján (pontosabban a Nógrádi Sándor Múzeum) ma rendelkezik egy jelentékeny, magyar művészettörténeti fontosságú rajzgyűjteménnyel, amely múzeumi raktárak polcain alusza Csipkerózsika-álmát, vagyis nagyrészt elzárva tartják. Igaz ugyan az is, hogy a fényre, hőre igen érzékeny rajzok még a legjelentősebb rajzgyűjteményekben is rövidebb ideig állíthatók ki, de jogos talán a kérdés: Salgótarjánban meddig és miért tartható csak raktáron a magyar rajzművészet?

Mielőtt egyértelműen válaszolhatnék – nézzünk „rajzkörül”. Ha jól és pontosan vésődött emlékezetembe, akkor Magyarországon ma nincsenek állandó múzeumi tárlatokon, az utóbbi években megszáporodott múzeumi kép-

tárakban rajzok kiállítva. Ezekben a festészetnek van egyfajta primátusa a többi művészeti ággal szemben is. A „TÁR”-akat is a képekről (KÉPTÁR) nevezték el s nem szobrokról, rajzokról stb. (Noha a Szépművészeti Múzeum gyűjteményi rendszerében – Régi Képtár, Szobortár, Grafikai Tár – egymás mellett helyezkednek el a különböző műfajok.)

A festészet elsődlegessége az állandó képzőművészeti kiállításokról, a képtárakról leolvasható. A bemutatott nagyobb mennyiségű festményt kisebb számú szobor kíséri, de rajz és grafika alig-alig bukkanik föl – Miskolctól Hódmezővásárhelyen, Baján, Kecskeméten át Budapestig, Pécsig, Szentendrén, Szombathelyig. Ott és jobbra csak ott jelennek meg, ahol életmű-kiállítás, egyszemélyes múzeum létesült, ahol egy-egy oeuvre folsorakoztatása a főcél (például *Tóth Menyhért* hódmezővásárhelyi és kecskeméti gyűjteménye, Barcsay, Kmetty, *Ámos, Vajda* Múzeum Szentendrén, *Csontváry*, Uitz, *Martyn* Múzeum Pécsen; emlékházak: Rippl-Rónaié Kaposváron, *Zichy Mihályé* a somogyi Zala községben, *Holló Lászlóé* Debrecenben stb.; emléksobák: az előbb említett Hollóé Kiskunfélegyházán, Kondor Bélaé Miskolcon stb.).

Az emlékmúzeumok és emlékházak rajzok és grafikák bemutatása iránti megengedő gesztusa, művek közé sorolása persze azzal is összefügg, hogy sokszor egy-egy kiérlelt, nagyobb s az életműegész szempontjából fontos kompozíció előtanulmányát, első ötletfölmérülését ismerhetjük meg a rajzban. Így, ebben a szerepkörben előjátékos a rajz, a nyitány s nem a mű szereplője. Egy biztos: a téma mégis benne s általa intonálódik először – tehát friss, közvetlen, vázlatos-lendületes, egy műsor idődiagramján primus inter pares szerepű. Ott és persze csak ott, ahol és amikor további kompozíció(k) első ütemévé válik.

Ilyenkor köldökzsinór-kapcsolat teremődik rajzvázlat és mű, végleges alkotás között. De van önállóvá vált, autonóm művészi rajz is, különösen az utóbbi évtizedekben elkülönülő műnemmként. Már nem lenézett vázlat, hanem egyedi alkotás, bármely képzőművészeti műfajhoz hasonló rangú kifejezési lehetőség.

Értékét és vonzerejét egyedisége, a legszemélyesebb nyomhagyás, kézjegyenymat jellege, az egy (kizárólag!) példányban való létezés adja. Olyan, mint a gépiratok (analogiásan: minden többszörözési eljárás ilyen a képzőművészetben) között az autográf kézirat. Rajzirat, hiszen az írás, a legközvetlenebb kézjegy műegésszé válóvalható (rajzonként eldöntendő kérdés, hogy mű-e) édestestvére.

A magyar rajzművészet fiatal, mindösszesen harminadszor megrendezett fóruma, a salgótarjáni rajzkiállítás, „rajzidején” is érdemes végigpásztáznunk, hogy milyen hadállásokat, milyen credményeket ért el rajzművészetünk az utóbbi években – nemzetközi küzdőtéren is. Azt is számba vehetnénk, hogy mit jelentett, hogyan változott és módosult művésztörténeti korszakokként a rajz jelentősége és jelenléte. Ezen belül tüzetes vizsgálatot érdemelne a magyar rajzművészet legjobb képviselőinek, legfontosabb irányainak az elemzése, hogy aztán a hazai hagyományokat átvilágítva jobban és tisztábban láthassuk a mai művek jelentőségét, azt, hogy a megjelenő rajzokban hogyan érhető tetten a hagyományokhoz (akár nemzetközi vagy hazai ágához) való csatlakozás, hogyan és milyen kifejezőeszközök segítségével jelennek meg az újítások, a személyhez, egy-egy alkotóhoz kapcsolódó szuverén, a szemünk előtt lassan-lassan egyénivé erőrajzi világok. Vizsgálandó lenne az is, hogy a sajátosan időben, térben, a hagyományok és az iskoláztatás által mindenképpen meghatározott mai ma-

gyar rajzművészetből milyen szeletet, milyen összesítésben kínál a bemutató. Fölvonultatja-e a magyar rajzművészet minden fontosabb, jellegadó törekvését, bemutatja-e a valóban legjobb rajzolókat, megjelennek-e Salgótarjánban a magyar rajzművészet generációjaként legjobb képviselői. Vagy – fordítva a kérdéscsón – van bizonyos kiszámíthatatlanság a beküldők arányában attól, hogy az idősebb nemzedékek tagjai közül alig-alig jelentkeztek, s ugyanúgy kevés a fiatal, az igazi pályakezdő, a csak rajzoló életútra elszánt alkotó. S ha mindehhez azt is hozzászámítjuk, hogy a válogatásban is mindig van – most is lehet – némi esetlegesség, akkor a tárlatot ezen körülmények figyelembevételével kell minősíteni. Érdemes azt is tekintetbe venni, hogyan helyezkedik el, hogyan illeszkedik az országos és ágazati, műfaji kiállítások rendszerébe a salgótarjáni bemutató. Összehasonlításra persze nemcsak a tárlaton belül nyílna lehetőség, mivel a rajzművészet változásait, pillanatnyi helyzetmódosulásait számos más, nagyobb terület művészetét fölvonultató kiállításban (így például a területi tavaszi és téli, a hódmezővásárhelyi, a dunántúli stb. tárlatokon) is figyelemmel kísérhetjük. A pécsi galéria RAJZ-DRAWING kiállításorozata pedig tanulságos nemzetközi összehasonlítás, értékelési lehetőségeket is kínál. Fölvonultatja a rajz szélsőségeit (a salgótarjániaknál mindenképpen), de jogosult megnyilvánulásait az anti-rajztól a jel- vagy minimalrajzig.

Salgótarján már indulásakor megütött egy sajátos hangot, a hagyományok vállalásából is karaktereset fölmutatva. Akkor a világrajzművészet élvonalába tartozó Szalay Lajos munkái egyrészt a magyar rajzművészet nagy generációjának indulásáig, a harmincas évek második feléig utaltak vissza, másrészt és egyúttal azt is jeleztek, hogy Szalay munkássága példa

és fontos hatótényező volt a hazai rajzművészetben a hatvanas években is. Ezen időszak egyébként is jelentős, ma már művészettörténetileg is jól körülhatárolható és föltárható időszak a magyar grafikának s rajzművészetnek, olyan jelentős életművekkel, mint Kondoré vagy a Nógrád-ban honos Csohány Kálmáné (akinek a nevére szakmai díjat alapítottak a salgótarjáni rajzbiennalén).

A salgótarjáni tárlat tehát az autonóm rajzot önállóként, egyediségében mutatja be. A közvetlenség, a személyesség, az egyszerűség és egyediség is fontos kritérium. De hogy a tárlat összképe milyen arányokban mutatja be a líraibb hangvételt, a tárgyiasabb törekvéseket, a hagyományok mentén való rajzolást vagy újszerűbb anyaghasználatot, merészebb újításokat – eldöntendő kérdések. A rajz reagálóképességének a gyorsasága, a társadalmi, művészeti, emberi – vagy éppen politikai – aktualitásokban való véleménynyilvánítása szintén tanulmányozható.

Az antológia-rajzkiállítás tükröt tart önmaga, a hazai rajzművészet (ezzel nem azonos persze a tárlat) élé is. Ebben láthatjuk, hogy rajzművészetünk – illetve annak bemutatott része – nyugvóponton van. Befogadja az új, a legújabb értékeket, elismeri a folyamatosan alakuló-gazdagodó rajzoló teljesítményeket (legutóbb Szabados Árpád nemzetközi mezőnyben Ljubljana, rajzkiállítás – is frissen díjazott munkássága kapott fődíjat – joggal).

Hogy az évek alatt egymásra rakódó rajzhalmoz legjobb lapjai mikor kaphatnak állandó nyilvánosságot – azt csak az otthoni teremtő városban tudhatná megválaszolni. A III. országos rajzbiennalé katalógusát bevezető Beke Lászlóval vallhatjuk: „A leggyanúsabb az, hogy a rajzot a legtöbb kor igen nagyra értékeli, azonban mégsem becsüli eléggé”.